

Münazarat Okumaları Temelinde Said Nursî'nin Yorum Anlayışında Metin-Bağlam İlişkisi

Kadir Canatan

[Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi]

Metin-Bağlam İlişkisi Üzerine Ön-Düşünceler

Birçok çağdaş düşünür, Kur'an'ın güncel bir yorum ve sunuluşunun, çözmek zorunda kaldığı temel problemin bugün Kitab'ın nasıl okunacağı sorusu etrafında döndüğünü belirtir (Arkun, 1995:82). Güncel yorum, geleneksel yorumdan farklı olup hem dil hem de anlam olarak farklı bir okumanın ürünüdür. Güncel yorum sadece geçmiş bağlamı değil, bugünün bağlamını da gözetmek zorundadır. Bugün, dünden farklı olan bir bağlamı ifade etmektedir. Kitab'ın nasıl okunacağı sorunu, hem geçmiş hem de günümüz bağlamıyla ilişkili bir okuma sorunudur.

Metin (text), sözlükte bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü olarak tanımlanır. Metin; seslerden sözcüklere, sözcüklerden cümleye, oradan da paragrafa giden yazılı anlatım yolculuğunda varılan son noktadır. Metin, sözden farklı olarak kalıcı ve sabit bir ölçüdür; söz uçar-gider ama yazılı olan kalır. Bağlam (context), metnin varlık kazandığı zemindir. Bu zeminin ne olduğu kadar nasıl bir karakter taşıdığı da önemlidir.

Yazılı bir metnin genellikle iki bağlamı olduğu söylenebilir: Metin-içi bağlam ve metin-dışı bağlam (Güven, 2005:257). Metin-içi bağlam, ilk etapta metnin akışını ifade eder. Ama geniş anlamda metin içinde bir kelime ve cümlenin yerine ve diğerleriyle ilişkisine işaret eder. Çünkü bir kelime, cümleyle; bir cümle paragrafla, bir paragraf diğer paragraflarla ilişki içindedir. Metin bütünsel bir yapı olduğu için bu yapının öğeleri ancak diğer öğelerle ilişkisi içinde anlam kazanır.

Değişen dünya ile değişmeyen metnin arası-
na sürekli olarak yorumcu (müfessir) girmekte ve yaptığı yorumlarla bu iki dünya arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Bu durumda yorum, metin kadar önemli bir olgudur. Hatta metinden kaynaklandığı halde onun önüne geçmektedir. Çünkü Kitab, temelde yorumlarla (ya da içtihatlarla) anlaşılmalıdır. Çünkü Kitab, temelde yorumlarla (ya da içtihatlarla) anlaşılmalıdır (1997:14-15).

Metin-dışı bağlam, metnin ilişkili olduğu tarihsel, kültürel ve sosyolojik bağlamdır. Metin ve metin-içi bağlamın zıddına, bu bağlam değişken ve kaygan bir zemindir. Sürekli değişen ve kaygan bir dünyada değişmeyen metin ve metin-içi bağlam ne anlama gelmektedir? İranlı düşünür Abdülkerim Suruç, çağdaş dünyada temel sorunsalın bu olduğu görüşündedir. Yani sürekli değişen bir dünya ile değişmeyen bir metin nasıl bağdaştırılabilir? O bu soruya “yorum” diye cevap verir. Değişen dünya ile değişmeyen metnin arasına sürekli olarak yorumcu (müfessir) girmekte ve yaptığı yorumlarla bu iki dünya arasındaki ilişkiyi kurmaktadır. Bu durumda yorum, metin kadar önemli bir olgudur. Hatta metinden kaynaklandığı halde onun önüne geçmektedir. Çünkü Kitab, temelde yorumlarla (ya da içtihatlarla) anlaşılmakta ve yaşanılmaktadır (1997:14-15).

Hiç kuşkusuz yorum işlemi ve yorum süreci, dinamik ve yaratıcı bir süreçtir. Bir yorum işlemi en azından üç öge arasındaki dinamik ilişkiyi içermektedir. Yorumcu, metin ile metnin bağlamı arasına girmekte ve kendi bilgi, beceri ve anlayışıyla anlamı keşfetmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman yorumcunun kendi imkânları kadar metin ve metnin bağlamı da onun yorum sürecine ve bu süreç sonucunda elde ettiği anlamlara etki etmektedir. Hiç kimse yorumcunun bir makine gibi, kendi arka planından ve içinde durduğu toplumsal bağlamdan bağımsız olarak Kitab’tan sonuç çıkardığını söyleyemez. Kitabın farklı biçimlerde anlaşılması ve yorumlanması, bu işlem ve sürecin objektif ve tekbiçimli bir yapı arz etmediğini açıkça göstermektedir.

Burada objektif bir okumanın mümkün olup olmadığını tartışmak istemiyoruz. Bu ayrı bir çalışmaya konu olabilir. Ama bir yorumcunun objektif ve güvenilir olduğunu göstermesinin birçok yolu vardır. Bu yollardan en önemlisi, yorumcunun başka yorumcularla –özellikle otorite olarak tanınan kişilerle- benzer sonuçlara ulaştığını ya da onunla benzer bir yorumu paylaştığını ilan etmesidir. “Cumhurun görüşü”, gerçekte objektifliğin bir göstergesi değildir, sadece çoğunluğun görüşüdür. Geçmişte marjinal kalan bir görüşün zaman içinde yeniden önem kazanması ve cumhurun görüşü haline gelmesi pekala mümkündür.

Peki her yorum sübjektif (öznel) bir çabanın ürünü müdür? Eğer öyleyse neden bu yorumlara güvenelim? Yorumlar yorumcudan yorumcuya değişiyorsa hakikat nerede kalmaktadır?

Yorumda objektiflik iddiası ne kadar problematik ise her yorumun sübjektif ve keyfi olduğunu söylemek de o kadar problematiktir. Elde edilen yorumların gerçek değerini anlamak için en iyisi yorum sürecini araştırmak ve bu süreçte hangi dinamiklerin rol oynadığını göstermektir. Bu makale, *Münazarat* Risalesi temelinde Said Nursi’nin yorum anlayışında bağlamın rolünü araştırmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmaya geçmeden önce, bağlamın rolü konusunda olası ihtimallerin ne olduğuna değinmek istiyoruz.

Yorumda bağlamın rolü konusunda olası ihtimallerden birincisi, bağlamı hiç dikkate almamak ya da metni bağlamından kopartmaktır. İslami yorum geleneğinde Kur’an’ı kendi bütünlüğü içinde anlamak ve yorumlamak hep vurgulana gelmiştir. Bu vurgu özellikle günümüzde yeniden önem kazanmıştır. Ancak burada bahsedilen bütünsellik içinde metni anlamak, çoğunlukla metin-içi bağlamı (siyak ve sibakı) dikkate almaktan ibarettir. Kaldı ki bunun bile her zaman dikkate alındığını söylemek doğru değildir. Metin-dışı bağlam (sebebi-nüzul) İslam yorum geleneğinde çok dar anlamda ele alınmıştır. Vahyin iniş gerekçesi ya da vesilesi olan sebepler, genellikle bir arka plan olarak verilir. Ancak genel

anlamda tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlam belirttik olarak dikkat alınmaz; yorumcu bunları varsayar. Varsayımsal olarak düşünülen verilerin yorum sürecindeki etkisi genel olarak fark edilmez ve yorumcu, yaptığı yorum konusunda nesnellik inancına kapılır. En azından okuyucuda bu izlenimi uyandırır.

Günümüzde karşılaşılan bir başka sorun, başka/geçmiş bağlamlarda üretilmiş olan yorumların arka planını hiç dikkate almadan aktarma yapmaktır. Aktarım, eski yorumları ve görüşleri bire bir günümüze taşımaktan ibarettir. Bu taşıma işlemi sırasında, daha önce de belirttiğimiz gibi, çoğunluğun görüşüne başvurmak önemlidir. Bu geleneksel yorumları olduğu gibi günümüze aktarmak, belirli bir tarihsel ve kültürel bağlamın etkisinde yapılan yorumları evrensel ve tarihestü gösterme hatasına düşmekle kalmaz, güncel yorumları dışlayarak önceki yorumları yeni ama bu kez değişmiş bağlamlara da taşımak ister. Her ikisinin de sorunlu bir durum arz ettiği açıktır.

Bağlamın rolü konusunda ikinci bir ihtimal, metni ve yorumu bağlamına indirgemektir. Birinci yaklaşım, tarihsel olanı evrenselleştirme eğilimi taşırken, ikincisi her yorumu tarihselleştirme riskini içinde barındırır. Bir metni ve yorumunu bağlamına indirgemek, onu tarihsel-somut şartlarla özdeş kılmak ve anlamın farklı zamanlara taşınmasını engellemek demektir. Ya da daha farklı ifade edersek, metin ve yorumu tarihsel ve sosyolojik altyapının bir yansıması olarak görmek demektir. Bu durumda metin ve yorum, “gölge-fenomen”e indirgenir. Felsefecilerin deyişyle metin ve yorum araz, metin-dışı bağlam (somut tarihsel ve toplumsal koşullar) cevher haline getirilir.

Çağdaş düşünür Muhammed Arkun, Müslümanların ilk eğilime saptığını söylerken, oryantalistlerin de ikinci eğilime yöneldiklerini ifade eder. “Müslümanların yorum ve düşüncüsü, Mushaf’ın yapısına ilişkin problemleri ne kadar tarihsellikten uzaklaştırıyor ya da gizliyorsa, kabul görmüş metnin içeriklerini ne kadar aşkınlştırıyor, oryantalist düşüncüsü de yalnızca 632’den sonra Kur’an tarihinin pozitif verileri ve ayetlerin dilsel ve tarihsel bağlamlaştırılışı ile o kadar yetiniyor. İki bakış açısının karşıtlığı köktendir; onlar arasında hiçbir köprü düşünölmüş değildir” (1995:61).

Bağlamın rolü konusunda üçüncü ihtimal, metni bağlamına indirgemeden hesaba katmaktır. Bu tarz düşüncüsün pek çok biçimleri ve örnekleri olabilir. Sözelimi çokanlamlı kelimelerin anlamlandırılmasında bağlamsal okuma çok önemlidir ve bu durumlarda bağlam çokanlamlı kelimelerin hangi anlamlarının tercih edilmesi gerektiği konusunda yorumcuya yol gösterir. Kur’an’da bir kelimeye her zaman her yerde aynı anlamı vermek doğru değildir. Çünkü kelime, bağlamına göre farklı anlamlar kazanabilmektedir. Burada seçim, ilke olarak yorumcuya aittir; fakat yorumcu da seçiminin haklılığını göstermesi için bağlama bakmaktadır.

Hükümlerin bağlamı ve illetleri o kadar önemlidir ki tümüyle tarihsel olan ve zamanla değişen durumlara bağlı olarak Kur’an hükümleri yürürlükten kalkabilir ya da geri dönebilir. Sözelimi savaş ortamında geçerli olan hükümler, barış zamanında işlevsiz hale geldikleri gibi, tarihsel olarak Arap toplumuna özgü çok spesifik durumlara bağlantılı hükümler de başka Müslüman toplumlarda ya da çağlarda tamamen geçersiz olabilirler. Tüm bu durumlarda bağlamın kesinkes bir rol oynadığı açıktır.

Bir metni ve yorumunu bağlamına indirgemek, onu tarihsel-somut şartlarla özdeş kılmak ve anlamın farklı zamanlara taşınmasını engellemek demektir. Ya da daha farklı ifade edersek, metin ve yorumu tarihsel ve sosyolojik altyapının bir yansıması olarak görmek demektir.

Said Nursi
bu kavramları izah
ederken bir yandan
bu kavramlara
meşruiyet (ya da
gayri meşruiyet)
kazandırıyor,
diğer yandan da
Doğu'da kamuoyunu
oluşturuyor.
İlk açıdan onun
âlim ve müfessir
kimliği önemli
olup İslam ile çağ-
daş kavramlar ve
meseleler arasında
kurduğu ilişki
entelektüel ve ilmi
bir mahiyet arz
etmektedir. İkinci
açıdan Said Nursi,
kamuoyunu etkileyen
ve oluşturan
bir kanaat önderi
olarak karşımıza
çıkılmaktadır.

Metnin Doğasına İlişkin Görüşler

Münazarat Risalesi, ya da *Reçetetü'l Avam*, Said Nursi'nin Eski Said döneminin metinlerinden biridir. Bu metin, soru-cevap tarzındaki diyaloglardan oluşmaktadır. Metnin bağlamından anladığımız kadarıyla İstanbul'dan Doğu'ya dönen Said Nursi birçok soruya muhatap olmuştur. Bu sorular genellikle İstanbul ortamına yabancı ama bu ortam konusunda bilgilenmek isteyen insanların sorularıdır. Bu açıdan sorular ve diyaloglar, "çevre"nin "merkez"de olup bitenlere ilgisi kadar hangi aktüel sorularla karşı karşıya olduğunu da yansıtmaktadır. Said Nursi, bu sorular yoluyla okur-yazar olmayan insanlara istibdat, hürriyet, meşruiyet, cumhuriyet, adalet, insan hakları, gayri Müslimlerin konumu ve benzer konular hakkında bilgiler vermekte ve yorumlar yapmaktadır. Bu kavramlar pek çok insan için ya çok yenidir ya da eskiden beri bilinmekle birlikte yeni bir ışık altında değerlendirmesi ve yeniden anlamlandırılması gereken tartışmalı kavramlardır.

Bu tartışmalı kavramların yorumunda ve sunumunda Said Nursi'nin yaklaşımı kadar halka hangi ikna edici ve etkileyici delilleri sunduğu da araştırmaya değer bir konudur. Çünkü o, bu kavramları izah ederken bir yandan bu kavramlara meşruiyet (ya da gayri meşruiyet) kazandırıyor, diğer yandan da Doğu'da kamuoyunu oluşturuyor. İlk açıdan onun âlim ve müfessir kimliği önemli olup İslam ile çağdaş kavramlar ve meseleler arasında kurduğu ilişki entelektüel ve ilmi bir mahiyet arz etmektedir. İkinci açıdan Said Nursi, kamuoyunu etkileyen ve oluşturan bir kanaat önderi olarak karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz ki bu iki kimlik birbirinden ayrı değerlendirilecek bir husus değildir. Said Nursi'nin âlim ve müfessir kimliğine olan güven (ya da güvensizlik) onun kanaat önderliğini de etkilemektedir.

Bu genel bilgilerden sonra Said Nursi'nin metin (Kitap) hakkındaki görüşlerine geçebiliriz. *Münazarat*'ta Said Nursi'nin metin görüşlerinden ziyade bağlamın rolüne ilişkin görüşleri daha ön plandadır. Buna rağmen bu konudaki kısa ve özlü bazı açıklamalar, onun genel bakış açısını ortaya koymakta ve bize bazı ipuçları vermektedir. Çokeylilik meselesine gayri Müslimlerin getirdiği eleştiriler konusunda bir soruya cevap verirken, İslam ahkâmının genel yapısı hakkında bir yorum yapmıştır. Bu yorum genel olarak metin hakkında olmasa bile, Kitab'ın önemli ve halk için de pratik ve işlevsel bir bölümü oluşturan "ahkam" üzerindeki görüşlerini yansıtmaktadır: "İşte, İslâmiyetin ahkâmı iki kısımdır: Birisi: şeriat ona müessesdir, bu ise hüsn-ü hakikî ve hayr-ı mahzûd. İkincisi: Şeriat-ı muaddildir. Yani, gayet vahşî ve gaddar bir suretten çıkarıp, ehven-i şer ve muaddel ve tabiat-ı beşere tatbikî mümkün ve tamamen hüsn-ü hakikîye geçebilmek için zaman ve zeminden alınmış bir surete ifrâğ etmiştir. Çünkü, birden tabiat-ı beşerde umumen hükümferma olan bir emri birden ref etmek, bir tabiat-ı beşeri birden kalb etmek iktiza eder. (2009:286-287).

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Said Nursi'ye göre İslami hükümler/normlar iki kısımdan oluşmaktadır. Bir kısmı, hukukun temel dayanağı olan ve gerçek güzellik ve iyilik ilkelerini içerir. Bu kısım, değişiklik gerektirmeyen genel ve soyut ilkelerden müteşekkildir. Diğer kısmı ise, değişken ya da değişikliklere açık olan kısımdır. Bu kısım, belirli toplumsal ve tarihsel durumlarla alakalı olup temel değer ve ilkelerin uygulanmasına dönük kuralları ihtiva eder.

Bu genel yaklaşımdan sonra Said Nursi, çokeylilik konusunu, ahkâmın ikinci kısmıyla alakalı bir mesele olarak ele alır ve şu açıklamaları yapar: "Binae-

naleyh, şeriat vâzı-ı esaret değildir; belki en vahşi suretten böyle tamamen hürriyete yol açacak ve geçebilecek surete indirmiştir, tâdil etmiştir. Hem de, dörde kadar taaddüd-ü zevcat tabiata, akla, hikmete muvafık olmakla beraber; şeriat bir taneden dörde çıkarmamış, belki sekiz-dokuzdan dörde indirmiştir. Bâhusus taaddütte öyle şerait koymuştur ki, ona müraat etmekle hiçbir mazarrata müeddi olmaz. Bazı noktada şer olsa da ehven-i şerdir. Ehven-i şer ise bir adalet-i izaftıdır. Heyhât! Âlemin her halinde hayr-ı mahz olamaz.” (2009:287). Demek ki çokevlilikle ilgili hükümler, zaten toplumda var olan bir vakıayı düzenlemek ve değiştirmek amacına dönüktür. Yoksa çokevlilik düzenlemesi, Arap toplumunun hiç tanımadığı bir olayı ilk kez gündeme getiren ve bunu topluma deklare eden bir düzenleme değildir. İslam, sınırsız olarak uygulanan çokevlilik olayını sınırlayarak ve şartlara bağlayarak bir değişime öncülük etmiştir. Bu, belki dolaylı olarak çokevlilik uygulamasını kabul etmek anlamına gelse de bunu mutlak bir kötülük olarak değil, “ehveni şer” (kötülüğün en az kötüsü) olarak görmek gerekir. Hayatta her şey mutlak hayır ve adalet üzere değildir ve olamaz. Bu nedenle Said Nursi, çokevliliği ehveni şer, ehveni şerri ise “izafi adalet” olarak tanımlamıştır. Yani İslam’ın getirdiği düzenleme, önceki duruma göre daha adil olup göreceli bir iyileştirme anlamına gelmektedir. Öyleyse İslam, çokevliliği olduğu gibi kabul eden ve pekiştiren bir hukuksal düzeni değil, değiştiren ve dönüştüren bir hukuksal düzenlemeyi öngörmektedir.

İzafi adaletin konusu olan şey, aynı zamanda “tabiata, akla, hikmete” uygunluk arz eder. Tabiata uygundur, çünkü tabiatta çeşitlilik vardır. Her şeyi yeknesak bir ilkeyle düzenlemek ve yeknesak bir hale getirmek mümkün değildir. Akla uygundur, çünkü akıl sadece ideallere göre hareket etmez, hayat gerçeklerine de muvafık olarak düşünür. Bu durumda gerçekçi bir akılcılıktan bahsetmek mümkündür. Hikmete uygundur, çünkü hikmet ideallerle gerçekler arasında doğru ve isabetli olana hükmeder.

Bu açıklamalarla Said Nursi’nin çokevliliği her hal ve şartta meşru gördüğüne hükmetmek çok zordur. Çünkü o, kar-zarar hesabına dayalı oldukça pratik bir akıl yürütmeden yanadır ve bu tür bir akıl yürütmeye eski ve anlamsız birçok “adat-ı müstemirre”yi (süregelen adetler) eleştirmekte ve kaldırılmasına talep getirmektedir. Neden bazı adetleri eleştirdiğine dönük bir soruya şu cevabı vermiştir: “Şu zaman, bazı ihtiyarlamış âdâtın mevtine ve neshine hükmediyor. Mazarratlarının menfaatlerine olan tereccühü, idamına fetvâ veriyor.” (2009:273). İşte bu nokta, onun zamana (yani toplumsal ve tarihsel bağlama) ne kadar önem verdiği işaret etmektedir.

Bağlamın Rolüne İlişkin Görüşler

Münazarat Risalesi, konulardan ziyade konulara yaklaşım biçimi ve yorum tarzı itibarıyla okunduğu zaman Said Nursi’nin metnin yorumunda toplumsal bağlama ne kadar önem verdiği açıkça görülecektir. O, bizim “bağlam” diye ifade ettiğimiz şeyi “zaman” olarak ifade etmiştir. Ancak burada “zaman”la tam olarak neyi kastettiğine yakından bakmak gerekir. Her şeyden önce o, zamanla hem soyut ve genel anlamda zamanı hem de somut zamanı (yani her asrın zihinsel, kültürel, ekonomik, siyasal ve tüm toplumsal koşullarını) kastetmektedir. Bu bakımdan onun zaman kavramı tam da bizim “bağlam” diye ifade ettiğimiz şeyi tekbül etmektedir.

Öte taraftan Said Nursi, zamanla geçmiş zaman kadar günümüzü de

Münazarat Risalesi, konulardan ziyade konulara yaklaşım biçimi ve yorum tarzı itibarıyla okunduğu zaman Said Nursi’nin metnin yorumunda toplumsal bağlama ne kadar önem verdiği açıkça görülecektir. O, bizim “bağlam” diye ifade ettiğimiz şeyi “zaman” olarak ifade etmiştir.

İlim yaşını aldıkaça
tezâyüüd, kuvvet
ihtiyarlandıkça
tenâkus ettiklerin-
den, kuvvete isti-
nad eden kurûn-u
vustâ hükümetleri
inkırâza malikûm
olup, asr-ı hâzır
hükümetleri ilme
istinad ettiklerin-
den, Hızırvârî
bir ömre
mazhardırlar.

ifade etmektedir. Yani Kur'an metninin yorumunda hem geçmiş zamanın koşullarını (daha doğrusu vahyin geldiği koşulları) hem de yirminci asrın koşullarını dikkate almayı kastetmektedir. Her iki durumda da zaman, tarih, toplum ve zihniyeti içeren bir kavrama dönüşmektedir. Belki sosyolojide olgu denilen şeyi karşılamaktadır. Sosyolojide, özellikle de Durkheim'in ifade ettiği şekilde olgu, toplumda sürekli tekrar eden ve bizi kendisine dayatan durumları ifade eder (1971:31). Sözelimi "Zaman şunu gerektiriyor" dediğimizde soyut zamanı değil, aslında kendi zamanımız içinde bizi etkileyen ve koşullayan olguları dile getirmekteyiz. Sosyolojideki zaman, "olgusal zaman"dır. Olgusal zaman, hem zaman algılarını hem de somut ve düzenli olaylar dizisini ifade eder.

Said Nursi'nin zaman konusundaki görüşlerini ve dolayısıyla toplumsal bağlamın rolüne ilişkin görüşlerini dört madde ya da ilke halinde özetlemek mümkündür:

1) Zamanın hükmü/ruhu: *Münazarat*'ta "zamanın hükmü" kavramı birkaç kez geçer ve bu, onun gelişi güzel kullanılan bir ifade olmadığını gösterir. Bu ifade, bir önerme ve başlangıç cümlesi olarak birçok şeyin izahının bir gerekçesidir.

Meşrutiyet fikri etrafındaki bölünme ve çatışmaların sebebi, Said Nursi tarafından "zamanın hükmü"yle izah edilmiştir. Soru şudur: "Şu meşrutiyet, büyüklerimizi, beylerimizi kırdı; fakat bâzıları da müstehak idi. Hem de, maddeten birşey görmeden yalnız meşrutiyetin nâminı iştirmekle, kendi kendilerine düştüler. Bunun hikmeti nedir?"

Cevap: Mânen her bir zamanın bir hükmü ve hükümrânı vardır. Sizin ıstılâhınızca, o zamanın makinesini çeviren bir ağa lâzımdır. İşte, zaman-ı istibdâdın hâkim-i mânevîsi kuvvet idi; kimin kılınıcı keskin, kalbi kâsî olsa idi, yükselirdi. Fakat, zaman-ı meşrutiyetin zenbereği, rûhu, kuvveti, hâkimi, ağası hak'tır, akıl'dır, mârifet'tir, kânun'dur, efkâr-ı âmme'dir; kimin akli keskin, kalbi parlak olursa, yalnız o yükselecektir. İlim yaşını aldıkaça tezâyüd, kuvvet ihtiyarlandıkça tenâkus ettiklerinden, kuvvete istinad eden kurûn-u vustâ hükümetleri inkırâza mahkûm olup, asr-ı hâzır hükümetleri ilme istinad ettiklerinden, Hızırvârî bir ömre mazhardırlar.

İşte ey Kürtler! Sizin bey ve ağa, hattâ şeyhleriniz dahi, eğer kuvvete istinad ile kılınçları keskin ise, bizzarûre düşeceklerdir; hem de müstehaktırlar. Eğer akla istinad ile, cebr yerine muhabbeti istimâl ve hissiyâtı, efkâra tâbî ise, o düşmeyecek, belki yükselecektir." (2009:217).

Yukarıdaki ifadelerde "zamanın hükmü"yle aslında iki tür siyaset anlayışı ve dönem dile getirilmektedir: "Zaman-ı istibdâd" ve "zaman-ı meşrutiyet". Zaman-ı istibdat; kuvvet, kılıç, katı kalplilik gibi değerlere dayanırken, zaman-ı meşrutiyet; hak, akıl, marifet, kanun ve efkar-ı amme'ye dayanmaktadır. Egemen siyaset biçimi ve değerleri zamanın hükmü anlamına gelmektedir, çünkü toplum ve zihniyet bu siyaset biçimine göre şekillenmektedir. Demek ki Said Nursi "zamanın hükmü" derken, bizi çekip-çeviren ve etkileyen bir olgusalığa işaret etmektedir.

Said Nursi'nin düşüncesinde zamanın hükmü o kadar etkili bir güçtür ki, bunun etkisiyle yüzyıllarca süregelen bazı adetler ve uygulamaları kaldırmak gerekebilir. Çünkü zamanın hükmü, şeylerin değerlendirilmesinde mihenk taşıdır. *Münazarat*'taki şu soru ve cevap bu açıdan anlamlıdır: "Neden çok âdât-ı müstemirremizi tezyif ediyorsun?" Cevap: Her bir zamanın bir hükmü vardır. Şu

zaman, bazı ihtiyaclarlanmış âdâtın mevtine ve neshine hükmediyor. Mazarratlarının menfaatlerine olan tereccuhu, idamına fetvâ veriyor.” (2009:273).

2) Zamanın doğrultusu: Tarih felsefesinde zamanın nereye doğru akıp gittiği; başka bir deyişle toplumların yönü ve doğrultusu önemli bir tartışma konusudur. Bu konuda iki genel yaklaşımdan bahsedebiliriz: Tarihi ve toplumu doğrusal bir ilerleme içinde gören ilerlemeci görüş ve toplumun sürekli olarak bozulduğunu ve soysuzlaştığını söyleyen deformasyoncu görüş. *Münazarat*'ta bazı sorular, Said Nursi'nin zamanın yönü konusundaki görüşlerine ışık tutmaktadır.

Said Nursi, “Zaman âhîrzamandır, gittikçe daha fenalaşacak” şeklindeki bir soruya; “Neden dünya herkese terakki dünyası olsun da, yalnız bizim için tedennî dünyası olsun?” (2009:260) diye tersinden bir soru sorarak cevap vermekte ve zamanın hep kötüye doğru gittiği şeklindeki olumsuz tarih görüşünün eleştirmektedir.

Mehdilik, dehri suçlamak, eskilerin daha iyi, şimdiki insanların ise kötü ve bozulmuş olduğu şeklindeki görüşlere de çeşitli vesilelerle açıklık getirmiş ve bu tür konuların temelinde yatan olumsuz zaman anlayışını eleştirmiştir. Ancak tüm bu ifadelerden Said Nursi'nin ilerlemeci bir tarih ve zaman anlayışına sahip olduğunu çıkarsamak zordur. Buna rağmen zamanının çocuğu olarak onun 19. yüzyılda egemen olan ilerlemeci tarih görüşünden etkilendiğini söylemek pek abartılı bir görüş sayılmamalıdır. Biz kendimizi sadece *Münazarat* Risalesi'yle sınırladığımız için diğer risalelerde konuyla ilgili daha ayrıntılı bir çalışmanın yapılması yerinde olacaktır.

3) Zamanın dinamizmi: Olgusal anlamda zaman daha çok değişkenliği ve faniliği ifade etmektedir. *Münazarat*'ta hayatın bu yönü güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Müslüman dünyanın içine düştüğü atalet, risalelerin sürekli tekrar eden bir temasıdır. Said Nursi, bu ataletin sebeplerini ve çözümlerini birçok şekillerde dile getirmiştir.

Münazarat'ta ataletle ilgili soruya verilen cevabın ilk cümlesi şudur: “Hayat bir faaliyet ve harekettir. Şevk ise matiyyesidir.” (2009:298). Hayattaki dinamizm, Said Nursi'nin düşüncesinde birçok şeyin açıklamasıdır. Müslümanlar bu dinamizmi kaybettikleri için geri kalmıştır. Ama bu, asla değiştirilmesi mümkün olmayan bir kader değildir. Hem zihinsel ve psikolojik dinamizm, hem de toplumsal ve kültürel dinamizm Müslümanları yeniden değişen ve gelişen şartlara uyum sağlar hale getirecektir. *Münazarat*; istibdat, cehalet; reis, ulema ve şeyhlerle itaat gibi ataletle sebep olan etkenlerin yoğun olarak irdelendiği ve tartışıldığı bir metindir.

Özetle; Batı dünyası hayatın dinamizmine katıldığı ve bunu motive ettiği için ilerlemiş; Müslümanlar ise tarihsel süreçte durağanlaştıkları için geride kalmışlardır. Bu bakımdan zaman, birileri için ilerleme diğerleri için tedenni olmuştur. Yoksa, bizzat zaman bizi ileriye ya da geriye götürmez. Dışımızdaki zamanın böyle icbar edici bir özelliği yoktur. Zamana (dehre) bazı şeyleri hamletmek ya da küfretmek sakat bir inançtır.

4) Zamanın müfessirliği: Bu husus Said Nursi'nin zaman konusundaki bir diğer önermesidir. Bu önermeye göre zaman, aynı zamanda Kitab'ı tefsir eden otoritedir. Bu husus Ehl-i Kitap'la dostluk konusunda sorulan bir soruya binaen açıklanmış ve örneklendirilmiştir.

*Her bir zamanın
bir hükmü vardır.
Şu zaman, bazı
ihtiyaclarlanmış
âdâtın mevtine ve
neshine hükmediyor.
Mazarratlarının
menfaatlerine
olan tereccuhu,
idamına fetvâ
veriyor.”*

herbir Müslümanın
herbir sıfatı
Müslüman olması
lâzım olmadığı
gibi, herbir kâfirin
dahi bütün sıfat
ve san'atları kâfir
olmak lâzım gel-
mez. Binaenaleyh,
Müslüman olan
bir sıfatı veya bir
san'atı, istihsan
etmekle iktibas
etmek neden câiz
olmasın?

“Sual: Yahudi ve Nasara ile muhabbetten Kur’ân’da nehiy vardır. (“Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin.” Mâide Sûresi, 5:51.) Bununla beraber nasıl dost olunuz dersiniz?

Cevap: Evvelâ: Delil kat’iyyü’l-metin olduğu gibi, kat’iyyü’d-delâlet olmak gerektir. Halbuki tevil ve ihtimalin mecâli vardır. Zira, nehy-i Kur’ânî âmm değildir, mutlakdır. Mutlak ise, takyid olunabilir. Zaman bir büyük müfessirdir; kaydını izhar etse, itiraz olunmaz. Hem de hüküm müştak üzerine olsa, me’haz-ı iştikakı, illet-i hüküm gösterir. Demek bu nehiy, Yahudi ve Nasara ile Yahudiyet ve Nasraniyet olan aynaları hasebiyledir.

Hem de bir adam zâtı için sevilmez. Belki muhabbet, sıfat veya san’atı içindir. Öyleyse herbir Müslümanın herbir sıfatı Müslüman olması lâzım olmadığı gibi, herbir kâfirin dahi bütün sıfat ve san’atları kâfir olmak lâzım gelmez. Binaenaleyh, Müslüman olan bir sıfatı veya bir san’atı, istihsan etmekle iktibas etmek neden câiz olmasın? Ehl-i kitaptan bir harem olsa elbette seveceksin! (2009:247).

Said Nursi, zamanın insana kayıt koyan özelliğini vurgulamakta ve bunu yorumda önemsemektedir. Yukarıdaki yorumda hangi şartların böyle bir özelliğe sahip olduğu açıklanmamışsa da yorumda metnin açıklığı kadar işaret edilen mananın da açıklığının da önemine değinerek kendince bir yorum tarzı geliştirmiştir. Buna göre Yahudi ve Hıristiyanlara dinî kimlikleri itibariyle muhabbet söz konusu olamaz. Ya değilse onlarda bulunan güzel bir sıfat ya da sanat için muhabbet pekâlâ mümkündür. Yine onlardan biriyle evlenildiğinde insani ilişkilerde muhabbet kaçınılmazdır. Bu durumda ayetlerin her türlü ilişki ve dostluğu kesecek şekilde yorumlanması uygun değildir. Bu düşünce ve yorumların ne kadar güncel ve modern olduğu araştırılması gereken bir noktadır. Eğer bu yorumlar yeni yorumlarsa –ki öyle gözükmektedir- bunların serdedilmesi Kur’an’ın yeni bir ışık altında okunduğunu göstermektedir. Bu bakımdan modern zamanlarda değişen zihniyetlerin de olgusal bir zaman koşulu olarak değerlendirilmesi gerekir. Bu husus, Said Nursi’nin ilk önermesiyle de paralellik arz etmektedir.

Sonuç

Münazarat Risalesi temelinde özetlemeye çalıştığımız zaman görüşü ya da başka bir deyişle olgusal zamansallık, Said Nursi’nin düşüncesinde önemli bir yer almaktadır. Burada son olarak açıklığa kavuşturulması gereken nokta, metin-bağlam ilişkisi konusunda onun görüşlerinin nereye oturduğudur. İlk ihtimali hemen göz ardı edebiliriz. Çünkü Said Nursi, açıktır ki metni bağlamından kopartmak yerine bağlamına yerleştirmeye çalışmaktadır. Geriye kalan iki ihtimalden hangisi, onun düşüncesini ifade etmektedir? Said Nursi, metnin bağlamını hesaba mı katmaktadır yoksa metni bağlamına mı indirgemektedir? İndirgemeci-oryantalist görüş, tarihsel ve toplumsal bağlamı cevher, metni ise araz olarak ele almaktadır. Bunun Said Nursi için söylenmesi pek olanaklı değildir. Said Nursi bir İslam âlimi olarak metinleri iyi bilmekle kalmamakta, metinlerin ilahi bir kökene sahip olduğuna da inanmaktadır. Bu bakımdan onun görüşünün oryantalist görüşle temelden farklı olduğu söylenmelidir. Bu durumda geriye üçüncü ihtimal kalmaktadır. Bu ihtimale göre Said Nursi’nin yorum tarzı, bağlamı hesaba katan bir yorum tarzıdır. O, ilke olarak metnin cevher olduğunu kabul etmekle birlikte olgusal zamanın rolünü önemsemekte ve ona yer vermektedir. Bu onun risalelerinin neden güncel olduğunu da izah edecek önemli bir temeldir.

Kaynaklar

Arkun, M. (1995) Kur'an Okumaları, İnsan Yayınları, İstanbul.

Güven, Ş. (2005) Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu, Denge Yayınları, İstanbul.

Köseihal, N. Ş. (1971) Durkheim Sosyolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Nursi, S. (2009) "Münazarat", Sh. 201-312, Eski Said Dönemi Eserleri, YeniAsya Neşriyat, İstanbul.

Suruş, A. (1997), Modern Durum ve Dini Bilginin Evrimi, Pendik Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.

Özet

Bu makale, başlıktan da anlaşılacağı üzere, *Münazarat* okumaları teminde Said Nursi'nin yorum tarzında metin-bağlam ilişkisini açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Metin, sözlü ya da yazılı cümleler topluluğu iken, bağlam metnin tarihsel ve sosyolojik temelini oluşturmaktadır. Metnin bağlamla hangi ilişki içinde olduğu konusu yorumda önemli bir mesele olup bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yorumcular bağlamın rolünü abartırken bazıları da metnin bağlamıyla ilişkisini pek dikkate almamaktadır. Bu iki yorum tarzının da önemli sonuçları bulunmaktadır. İlki, metni bağlamın bir ürünü konumuna düşürürken, ikincisi metni tarihsel ve toplumsal zemininden kopartarak, ciddi anlamda anlama ve anlaşılma sorunlarına kapı aralamaktadır. Kanaatimize göre Said Nursi, bu görüşlere alternatif olabilecek bir görüşü seslendirdiği için çağdaş yorumculara yeni bir açılım imkânı sunmaktadır.

Anahtar Kavramlar

Münazarat, Said Nursi, Metin, Bağlam, Metin-içi Bağlam, Metin-dışı Bağlam, Yorum

Abstract

This article aims to clarify the text context relationship, on the basis of *Münazarat* readings Said Nursi's understanding of comment. While Text, oral or written a collection of sentences, the context of the text forms its historical and sociological basis. While Some commentators exaggerating the role of context, many others do not consider relations of the context and the text much. This has two important consequences in the way of comments. First, reducing the text to as a product of context, the second tearing off the text its historical and social base, causes serious problems in comprehension and understanding. In our opinion, Said Nursi offers a new vision for the modern commentators that may be an alternative to the present views.

Key Concepts

Münazarat, Said Nursi, the Text, Context, Context Text-house, out-of-Context Text, Comment